

ho, to jest nesprávné a nemožné. Znamená to zneuznání evangelia Kristova, degradování křesťanství na náboženství z doby před Kristem. Ostatně můžeme býti klidni; pokusy německé potkají se s nezdarem a Němci budou se jednou hanbit za ně. Tím má býti řečeno, že my v církvi československé nemůžeme následovat německého příkladu, třeba by to vyhovovalo i některým Čechům, snad i našim členům. Církev československá chce a musí býti věrna evangeliu Kristovu, duchu Kristovu. To nás pojí s ostatními křesťany. Smí však, ba musí chápat a uskutečňovat Kristovo evangelium v duchu národa českého, v tom duchu, jak se projevil a ukázal ve snahách a v práci M. Jana Husa a jiných českých reformátorů. Není ani jinak možno. Kdyby se církev naše sebe více vzpírala českému duchu, ona se ho nemůže zbavit. Ten jest nám dán a my musíme ho pěstovat, ovšem tak, aby nebyl v rozporu s duchem Kristovým. Národní ráz neboli duch u každého národa uplatní se v celé duchovní práci, i v náboženství a mravním životě. Uplatní se i v církvi československé. A to nejen snad řečí a symboly, nýbrž i v myšlení, citění a snažení.

Výsledek: Odsuzujeme nacionalismus ve smyslu v ý l u č n é národnosti, přijímáme a budeme pěstovat nacionalismus, naplněný duchovními hodnotami evangelia Kristova, především spravedlností a práva, ano i lásky k bližnímu. Kristus jest nám i zde vzorem. Objímal celý svět, ale miloval především svůj lid, nad jehož budoucími osudy plakal. Odmítáme národního Boha, národního Krista, ale budeme budovat národní církev v duchu Husově a v duchu Kristově, církev pro náš národ a snad jednou i pro národy slovanské, církev však pro naši dobu, ne pro minulost. Evangelium Kristovo pojí nás s národy a učí nás povinností k lidstvu. Hus nás učí milovat náš národ a národy slovanské — vše v duchu Kristově.

A. Spisar.

František M. Hník

DISKUSE O CÍRKVI ČESKOSLOVENSKÉ S PROF. J. L. HROMÁDKOU.

Glosa o povaze diskuse.

Profesor Hromádka napsal do pátého ročníku Křesťanské revue (č. 7—10) několik statí o československé církvi. Byly v nich kriticky probrány předpoklady vzniku ČČS a kořeny její domnělé slabosti. H. tu soudil ČČS přísně a jednoznačně. Nachází v ČČS příznak obecné české náboženské slabosti a duchovní bezradnosti. Pochybuje o vážných motivech záměrně religiozních u její zakladatelské generace duchovenské i laické. Zastává se při jednotlivých fázích dosavadního ideového vývoje a

je až pohoršen jejich nejednotností. V posledním období kritického nazírání věroučného v ČČS shledává H. stopy lehkovážného a školáckého nástinu naukových odpovědí na nejtěžší problémy víry a života. Namátkou jsou k ideologickým výhradám přiřazeny námitky proti administrativě ČČS, ale v celku theologický rozbor situace ČČS v těchto statích převládá.

Profesor Spisar zabýval se podrobně články Hromádkovými v Českém zápase a jeho odpověď vyšla též v samostatné brožuře. Věnoval se ve své odpovědi kritickým poznámkám Hromádkovým o vzniku ČČS a o vývoji její křesťanské nauky. H. reagoval na odpověď Spisarovu způsobem neuspokojujícím. Řadu předmětných jeho thesů přešel pouhým gestem, avšak důkazy mlčely. Zato zahájil v Křesťanské revui, roč. VI., č. 3., frontální útok proti vedení ČČS, čímž byla dána jeho kritikám nová, odlišná povaha tendenčně osobní zahrocenosti.

S. byl donucen hájit svou osobní čest a učinil to v Č. zápase (č. 52/1932). Patriarcha Procházka v dlouhé serii článků, tamtéž otiskovaných (vyšly též v samostatné brožuře „V boji za pravdu“), obhajoval hlavní stan ČČS, na nějž se předtím střílelo ze zbraní nepřilíš vybiravých. Fakta, jež na obranu vedení ČČS P. uvedl, H. nevyvracel. Spokojil se pouze dovětkem v čís. 6. Kř. revue, v němž slíbil, že se vyrovná s věcnými tvrzeními obhajoby ČČS; replika však dosud nevyšla. Proto je možno probrat logickou strukturu diskuse o ČČS a dialekticky uzavíratí, jaké jsou její výsledky. Co se diskutovalo o duchovní orientaci ČČS a o její administrativě, co plyne z diskuse pro další církevní život?

I.

Předpoklady vzniku a výslednice ideového vývoje ČČS. Čeho chtěl dosáhnouti prof. Hromádka?

H. se netají cílem svých kritik. Ujišťuje, že je k ČČS loyální a že mu záleží na jejím vnitřním růstu. Za úkol si vytyčuje rozbor vzniku, vývoje, dnešní duchovní tvárnosti a poslání ČČS. Chce psátí své stati, aby pomohl církvi čsl. z duchovní malátnosti a prohloubil v ní vědomí odpovědnosti za tvorbu nové církve. Přeje si, aby v ní jeho slova byla pojmána jako slova přítele, který se nemíní povyšovat, ale, píše-li o chybách a nedostacích ČČS, cítí je jako své chyby a nedostatky. Tato osudová spjatost s ČČS nutí jej k tomu, aby jí radil a napomínal. H. si přeje, aby těmito pohnutkami byla jeho kritika vykládána.

S. i P. shodují se v tom, že konečný dojem z Hromádkových článků nevyzněl přátelsky, ani spravedlivě pro ČČS a její ústavní představitele. Dosáhl H. předsevzatého cíle, nebo se při úkolu

tak nesmírně nesnadném, vyžadujícím hlubokého proniknutí do nitra lidských duší a odosobněné služby vyšší spravedlnosti, přecenil a dosáhl účinků i pro okruh své osobní činnosti nežádoucích? Nelze mně zodpovědět tuto otázku bez podrobnějšího rozboru jeho kritických hledisek.

Hromádkovy otazníky. Obtížnost úkolu, aby totiž ČČS v do-
savadním rozběhu rostoucího díla nábožensko-mravní reformace
byla bez vášnivého odporu nebo tendenčního zaujetí posouzena
po stránce genetické i funkcionální, nezůstala prof. H. skryta. Ne-
definitivnost jeho soudů a zvědavý pohled pátrajícího zraku na-
chází svůj výraz v četných otázkách, jež nemilosrdně pitvají sa-
motné základy církevní stavby, jejich nosnost a solidnost, odol-
nost k náporům vnějšího světa a spjatost s královstvím, v němž
vládne svatost a dokonalost boží. K čemu zde církev čsl. je, jaké
je její místo v zápasech o pravdu evangelia?

Procházkova odpověď všímá si těchto rozmanitých otazníků
Hromádkových a přímočaře upozorňuje na zcela konkrétní úkaz,
že ČČS získala značnou část národa pro cestu Kristovu a že zá-
pasí o čest a platnost jeho evangelia důrazem na křesťanský
život a věroučnou poutivost.

O vzniku a vývoji ČČS vyslovil H. několik soudů pro církev
nepříznivých. Nezarázela by ani these, že zakladatelská genera-
ce ČČS patřila ke katolickému průměru. Zato mnou přímo otřásá
Hromádkův soud, že přestupy do ČČS nebyly následkem nábo-
ženského obživení, nýbrž prý byly u kněží i laiků vyvolány vněj-
ším tlakem obecné popřevratové mentality protírímsky nakvaše-
né a vlastenecky zvlněné. Tím si H. vysvětluje, že v ČČS nebyl
dlouho katolicismus překonán a naznačuje, že duch katolický
byl v ČČS sesvětštěn, znárodněn pod vlivem popřevratových he-
sel a jen poněkud usměrněn okleštěným výsekem požadavků ka-
tolického modernismu. Vznik církve byl připraven dějinným vý-
vojem národa v minulosti, ale „plnost času“ nenašla podle Hro-
mádky skutečných nábožensky vůdcovských osobností, které by
ideovou náplň ČČS svou duchovní převahou formovaly. Ideály
Masarykovy a česká reformace působily prý na vznik ČČS vel-
mi málo.

S. podle mého soudu správně vytýká Hromádkovi nedostatek
hlubšího vcítění se do niterného života nových členů ČČS a zvlá-
ště kněží. Mluvití o náboženském úhoru českém zajisté nezna-
mená ještě rozumětí jeho skryté dynamice a zakletým pokladům
zbožnosti, jež může mimo očekávání vykvést i z bodláčí. Jestliže
duše je omilostněna. S. souhlasí, že ČČS je vysvětlitelná jen na
pozadí katolického modernismu, stejně jako jejími předpoklady
jsou ideový odkaz české reformace a dále kritická činnost Masa-
rykova. již byli ovlivněni někteří římsští kněží, pokud přešli do
ČČS. Od původní pochopitelné neujasněnosti prvních začátků
dostala se církev k vlastní naukové soustavě snahou věřících o

lepší náboženství a mravný život. Nesporným vůdcem ČČS z počátečních zmatků k jasnému náboženskému uvědomení byl patriarcha Farský.

P. vidí základní chybu Hromádkovu v tom, že vysvětluje vznik ČČS z jiných důvodů než náboženských, a uvádí praktické příklady, že duchovní, přestoupivší z katolické církve, nesledovali prestižní a hmotné zájmy, jež jim H. vytýká. Podrobná znalost katolické církve umožňovala těmto kněžím, aby posuzovali důvody její chatrnosti, ač ani rozchod s ní nezabraňoval jim míti v úctě její jednotu a kázeň, jež úcty zasluhují. Přestupové hnutí do ČČS je vysvětlitelné jen na základě potřeby očištěného náboženského života v duchu Kristově.

Pokládám soud Hromádkův o vzniku čsl. církve za znehodnocení zakladatelského díla ČČS. H. vysvětluje vznik ČČS mechanisticky, působením vlivu sociálních sil (davová sugesce, tlak obecného mínění, účinnost populárních hesel). Ač jde o genesi církve, činitel teleologický mu vůbec uniká. My si osobními svědectvími stále více ověřujeme, že vznik ČČS byl provázen vanutím Ducha božího, který často získával si vládu nad dušemi lidskými, kudy sám chtěl, nevyhýbaje se ani tvůrčímu probouzení podvědomých komplexů a psychických vznětů povahy náboženské. Proces vzniku ČČS je dějstvím kolektivním a proto řada jeho průvodních zjevů byla teprve postupně racionalisována. Předvádění tohoto teopatického dějství na souvztažnosti mimonáboženské je pokusem psychologicky neudržitelným. Lidé nebudou vstupovat do církve, zvláště ne do církve nové, nemají-li silnou náboženskou touhu, jejíž plné uspokojení od náboženské společnosti očekávají. H. nemůže prokázat, že kněžím a laikům, kteří do ČČS vstupovali, nešlo o Boha, o spásu duše, o porozumění evangeliu, o českou modlitbu a nábožnou píseň, o duchovní obecenství milujících se bratří a sester, spojených vírou v jednoho Otce a jednoho Pána.

Tuto základní pravdu o ČČS nechce H. připustit. Vznik ČČS lze stěží vysvětlit bez obrácení tisíců duší lidských k Bohu, bez nadějného pochodu nebo aspoň rozběhu od pokrytectví ke svobodě dítek božích. V tom si nemůžeme s Hromádkou porozumět, poněvadž on vychází z představy obrácení přestupu na základě kalvinistickém, my z představy obrácení v pojetí svobodných církví. Nerozumíme totiž obrácením a provázejícím jej přestupem příznání se k určité formulce víry, nýbrž trvalé podřizování každodenní praxe životní ideálům, touhám a zaslíbením Kristova evangelia. Z toho důvodu má H. málo pochopení pro pozvolný proces přerodu od katolictví k svobodnému křesťanství typu Jamese Martineau, anglického unitářského světce a myslitele minulého století, který je nám vzorem v mnohém ohledu. H. necítí, že odřímštění je pro nás úkol daleko těžší než intelektuální rozhodnutí se pro změnu symbolu víry. Představuje si H., že může

CČS lidem určit lhůtu, do kdy se mají odřímštit a jak si mají naočkovat akatolickou mentalitu? —

Ve vztahu ke své katolické minulosti v tom aspoň můžeme s Hromádkou plně souhlasit, že příslušníci CČS nemají důvodu ke škodolibým útokům na zkaženost církve, kterou opustili. Vše záleží na jejich chování a smýšlení, jimž se vyznačují v poměru k Bohu i lidem v církvi nové, za něž jsou povinni nésti i před veřejností plnou odpovědnost.

H. vidí důkaz nepřipravenosti vůdců nového církevního útvaru v prvotní pravoslavné orientaci CČS a viní dra Farského z lehkovážnosti, když proti ní nevystoupil, ač jednání s pravoslavnou církví srbskou nemohlo vésti k souladu při jeho věroučném stanovisku. K spojení CČS se srbskou církví nedošlo, stejně jako nebyla uskutečněna intensivnější spolupráce s českými protestanty, zvláště když studium reformace bylo přerušeno novou orientací unitářskou.

S. bere v ochranu Farského proti výtce z kolísání, a duchovní CČS proti výtce z nepřipravenosti. Všichni kněží, kteří vstoupili do nové církve, nebyli připraveni stejně, ale musili — nevyjímaje ani Farského — brát v počet smýšlení a duchovní potřeby lidu při předvídání dalšího vývoje nové církve.

Ideová náplň CČS je u Hromádky předmětem jen úryvkovitých kritických poznámek, místo soustavného a metodicky přesného rozboru, jehož bychom se mohli nadíti od vedoucího česko-bratrského systematika. S nepochopením opakuje H. několikrát v literatuře CČS vyvrácené tvrzení o anarchické povaze zásady svobody svědomí. Přisuzuje čl. církvi názor, že moderní církev může svým věřícím předkládat snůšku náboženských směrů z celého světa, ač jde o úsudek jednostranný, vyvrácený přijetím Učení náboženství křesťanského na církevním sněmu čl. církve roku 1931.

H. glosuje nechuf k dogmatu a theologii v CČS, jež ovšem je spíše — podle mého názoru — reakcí na bezduché memorování nesrozumitelných katechismových, dogmatických pouček církve katolické — než odporem proti pojmové jasnosti ústředních zásad křesťanské víry. H. vidí v nauce CČS školský výtvor, vzniklý eklekticky sestavením různorodých idejí a názorů bez jednotící linie. Podle něho nezodpověděla si CČS otázku nejvyšší normy, na níž chce své učení založiti, jíž chce svou církevní praxí sloužiti a podle níž chce býti posuzována. H. má námitky proti thesím o náboženské zkušenosti a o povaze božího zjevení v nauce CČS. Nauka je prý opatrně formulována a ač christologicky je unitářská, najde se v ní a ve vyznání víry CČS krotký trinitarismus. V podstatě inspiroval nauku dr. Farský a S. vykonal prý na ní jen nepatrné opravy, na př. v učení o Bohu.

S. vidí rozdíl mezi vznikem nauky CČS a věroučných soustav starších církví v tom, že v případě čl. církve byly v diskusích

o věcech víry voleny prostředky vybíravější než na některých církevních sněmech v minulosti. ČČS chce vytvořit novou teologii, křesťanskou a theistickou, v níž by náboženský obsah evangelia byl přiblížen lidem, pro něž starokřesťanská symbola zahrazují cestu k živému Kristu. Ač se církev po svém vzniku neubráníla vnějšímu tlaku různorodých náboženských i nenáboženských směrů, vedení církve všehočuh náboženských představ nešířilo; právě naopak podporovalo tvorbu učení logicky učeného a jednoduššího. S. obhajuje zásadu o svobodě svědomí jako formální princip věroučného sebeurčení oproti katolické dogmatice. Ani ČČS není bez kolektivní autority věroučné, již je obdařen církevní sněm. S. si stěžuje na neúplné citování literatury ČČS u Hromádky, čímž vlastní smysl Učení je zatemňován. Jinak církevní nauka nenechá nikoho na pochybách, že normou víry v ČČS je Kristus a jeho evangelium. V učení o trojjednotnosti života v Bohu je zachován náboženský obsah dogmatu o Trojici, ač jsme opustili theologickou formulku o třech božských osobách. Svátosti a večeře Páně jsou v ČČS pojímány psychologicky a jejich účinek je vázán mravním rozhodnutím člověka. ČČS nechce si zakládati na své novosti bezdůvodně. Vytváří nový typ církve prostě proto, aby mohla účelně sloužit evangeliu Kristovu s použitím moderního způsobu myšlení.

S. odpověděl na Hromádkovy námítky podrobně a zasloužil si objektivního a vážného rozboru svých antithesí. H. si v polemické stati v Kř. revui VI., 3, str. 72, úlohu ulehčil a opakoval znovu své paušální a nedoložené odsudky, že ČČS vznikla jen jako ohlas poměrů, že církevní nauka není jen záležitostí nějakého naukového výboru, že Spisarovi schází porozumění pro otázku normy víry a pod. S. vykonal pro ucelení a vnitřní řád křesťanského učení ČČS mnohem více, než H. myslí, což dokážeme při jiné příležitosti. O základní náboženskou orientaci a ideovou náplň v nauce ČČS měli zájem všichni její opravdoví příslušníci a těch bylo, bohudík, víc, než H. by byl ochoten připustit. Připomenutí i já prof. Hromádkovi náš rozhovor o ČČS v Litomyšli v r. 1930 a jeho upřímnou radost, když jsem si dovolil předvídat, že S. jako referent naukového výboru obhájí na církevním sněmu základní zásady biblického theismu a náboženský obsah jiných křesťanských pravd. Tehdy v tom viděl významný mezník a neváhal prohlásit, že i při rozmanitosti theologických východisek se nábožensky ČČS podstatně přibližuje českobratrské církvi evangelické. V té chvíli promluvil srdce křesťana a zvítězilo nad theologem. Věcně, myslím, měl tehdy H. pravdu a měl ji tím spíše, že naděje stala se skutkem. Jaký smysl má pak celá zaujatá kritika Hromádkova proti novému bohosloví ČČS, které sice spočívá na odlišné formulaci křesťanské myšlenky, ale vědomě chce sloužit témuž nadosobnímu zřeteli jako theologie jeho? H. správně připomíná, že bez náboženské opravdovosti žádná církev ne-

vydrží. Připouštím plně, že této připomínky potřebujeme. Ale při pozorném rozboru náboženského úhuru českého a podrobnější znalosti konkrétního života v náboženských obcích ČČS, byl by H. našel jistý klad na stupnici racionální religiosity, o němž by stálo za úvahu, zda by neměl být započten k dobru nové církvi.

Celková duchovní situace ČČS je v hodnocení Hromádkové bilančním faktem nevalně aktivním. Jako dědictví i průvodní zjev vyprahlosti českého náboženského života musí počítati s kritičností doby a se světským, nenáboženským charakterem průměrného člověka.

H. se ptá, zda zakladatelé církve se vyznamenávali horlivostí víry a mravní odpovědností nebo upadali do obyčejných kněžských neřestí. I když nedává sám určité odpovědi, není pochyby, že soud je vysloven už v otázce. Podle názoru Hromádkova je ČČS vnitřně nejednotná a nemajíc pevné náboženské linie, dostala se i do organizačních těžkostí. (O Hromádkových výtkách administrativě ČČS se v dalším zmíním.) H. věří, že ČČS z těchto nesnází pomůže jen diskuse mezi příslušníky, bude-li založena „na pokorné poslušnosti Bohu, na víře v jeho skutky a na pohotovém odhodlání nésti jeho rozkazy světu“. (Křest. revue, roč. V., str. 303.)

Souhlasím podle své znalosti situace se Spisarovým tvrzením, že H. podceňuje náboženskou potřebu laických příslušníků nově se tvořící církve a svědomitost vnitřní přípravy jejich duchovních vůdců. H. se též mylí, že si veřejnost v ČČS líbovala v kněžích nábožensky vlažných a mravně bezstarostných. Znam příklady pravé vnitřní trýzně, již zakoušeli živi údové mnohých náboženských obcí, přešel-li do ČČS z katolické církve duchovní, který se nesnažil o vylepšení špatných vlastností své dosavadní kněžské minulosti. Za opravdové kněze, služebníky slova božího, prosili často příslušníci ČČS na modlitbách, poněvadž vycítili, že jen oni mohou je vésti k pravému naplnění náboženských úkolů očištěné církve Kristovy.

H. vidí zatímni záchranu ČČS před rozkladem jen v její hmotné a organizační stavbě, což jí však nezaručuje stabilitu pro budoucnost. Jinak vidí jen duchovní zmatenost ČČS. Tento soud obsahuje v sobě vnitřní spor, poněvadž vysvětluje soudržnost korporace duchovního řádu faktory hmotnými. Církev zajiště není možno vybudovati v náboženskou společnost bez zbožné touhy a duchovního hladu. H. zůstal dlužen odpověď na otázku, proč lidé v dnešní době náboženské lhostejnosti a ve dnech kritického postoje k církvím dovedli postaviti za několik let desítky kostelů z vlastní iniciativy, s obětavou horlivostí, a proč své sbory nebo z nouze i shromaždiště, pro bohoslužbu často nepřiměřená, naplňují duchem bratrského křesťanského obecnství. U Hromádky i okolnost, že si ČČS dovedla postavit své chrámy a pev-

ně se v kázni křesťanské organisovat, obrací vlastně proti této církvi, poněvadž prý to je důkazem, že hmotná organisace drží ČČS pohromadě. Skutečnost podle našeho soudu je však opačná: ČČS dostala se z počátečního chaosu ve věcech víry a vnější organisace do období poměrné konsolidace. Jasnost ve věcech víry a náboženská ukázněnost příslušníků umožňuje v ČČS i její zdravou sociologickou strukturu. Organisační vybavenost ČČS — u níž se musel H. pozastavit — je dílem cílevědomého, administrativního vedení ČČS. Nedrží však v sobě bezduché tělo církevní, jak se Hromádkovi zdá, nýbrž je objektivací dosavadních výsledků, jichž ČČS získala ve službě ideálu nábožensko-mravní převychovy našeho lidu duchem evangelia Kristova.

II.

Hromádkova kritika vedení ČČS. Přijímání kritiky u ČČS.

H. si stěžuje, že není možno kritisovati ČČS a její vůdce, aniž by se člověk vydával v nebezpečí, že bude prohlášen za jejího nepřítel a podezříván z vedlejších a nedobrých záměrů. Vůdce ČČS byli prý od počátku nedůtkliví k pochybnostem a námitkám o své činnosti a choulostiví ke každé kritice. H. vysvětluje si tuto okolnost jejich upřílišněným sebevědomím a chce je získati pro větší přístupnost ke kritickým projevům od těch, kteří se o ČČS zajímají, nejsouce jejími členy.

S. i P. naproti tomu vytykají Hromádkovi formu i obsah jeho kritiky. Ve svých poznámkách a připomínkách ke kritikám Hromádkovým snažili se dokázati, že H. kritisoval ČČS s předpojatostí a tím nespravedlivě. Oba mu naznačují, že daleko více by dokázal svou věcnou kritikou před úzkým mezicírkevním forem nebo v rámci vnitrocírkevní diskuse než ostrým výpadem, v němž jednostranně odsuzoval ČČS a její představitele ve věcech, o nichž nebyl dostatečně a objektivně informován. Shodují se též v tom, že H. svými projevy o ČČS podlamuje růst církve a rozmnožuje sebedůvěru a útočnost jejich nepřátel.

Vysvětlují-li odpovědní představitelé ČČS motivy své ostražitosti ke kritikám a připouští-li patriarcha potřebu revise hodnotícího postoje k vykonanému dílu v ČČS, může H. předpokládati, že se jeho článkům o ČČS dostalo bedlivé pozornosti, i když jejich značná část musela býti s rozhodností odmítnuta pro svou neobvyklou formu a efemerně osobní ráz.

Výtky administrativě ČČS.

H. uvádí celou řadu povšechných i konkrétních výtek proti vedení církve (Ústřední radě), z nichž nejvíce je namířeno proti

patriarchovi Procházkovi. Při tom není možno si nevšimnouti, jak jeho posudek zvláště vůči patriarchově činnosti kolísá. Na jedné straně vede jej vnitřní hlas k tomu, aby viděl v něm za daných okolností pravého muže na pravém místě a dovolává se mého svědectví, že už před několika lety tak smýšlel. Ale přece vítězí popouzející a našeptávající hlasy z vnějška a v Hromádkovi se indukuje další proud nedůvěřivosti a podezřívavosti k ČČS.

H. uznává i pro ČČS potřebu organisátorů a obratných správců, zdolávajících chaos a na chvíli věří, že vedoucí lidé v ČČS dostali se na svá místa vnitřní nutností. Uznává obratnost a schopnost patriarchovu a sám je na rozpacích, zda by ho nahradil muž s lepšími kvalitami správními. H. dále s důrazem tvrdí, že ČČS „potřebuje tvrdého pohledu, pevné a rázné ruky. Dokud nebude ztmelena náboženskou hloubkou a živou tradicí, dotud odpovědní mužové jsou povinni chránit pořádek aspoň organisáčně a správně.“ (Kř. revue, roč. V., str. 199.) Skoro současně vytýká však vedení ČČS osobní tyranii, nezpůsobilost, hmotné a prestižní zájmy.

H. píše o nespolehlivosti vedení ČČS a dokládá ji těmito výtkami: Vedení ČČS vyjednávalo ještě v únoru 1932 s Husovou fakultou o zřízení čtyř profesorských stolic pro čsl. církev a na podzim téhož roku bez loyálního vysvětlení tuto cestu opustilo a přistoupilo k založení Vysoké školy bohoslovecké ČČS. Ústřední rada nechala Husovu fakultu habilitovat dra Urbana a když týž obdržel od ministerstva školství veniam docendi, odepřela mu kanonickou misi. V bohoslovecké koleji je zaváděn tyranický režim. Mládež ČČS a její časopis Rozsevač jsou pod tuhou kontrolou. Vedení ČČS je ovládáno duchem úpadkového římanství a osobní libovůle. Těmito metodami se strany vedení ztrácí čsl. církev své dosavadní přátele a jsou proto vedoucí lidé v ČČS odpovědní za rostoucí izolovanost své církve. —

Na tyto závažné výtky odpověděl podrobně P. a jeho zaničená apologie ČČS vyšla v brožuře výše zmíněné. P. především vytýká Hromádkovi, že zaměňuje pojem důsledného smyslu pro kázeň a řád za tyranii a osobní libovůli. Také se nesnaží H. spravedlivě posouditi, co vykonali vedoucí lidé v církvi, používše svých schopností za daných společenských poměrů a vytýká jim, co vykonat nemohli dovésti. Tvrdí-li H., že Ústřední rada nese odpovědnost za neúspěšné jednání o stolice na Husově fakultě pro ČČS a podpírá svou thesei nechutnými dohady osobních motivů, brání P. vedení církve poukazem na zásadní odpor ministerstva financí proti naznačenému řešení. Přípravy ke zřízení Vysoké školy bohovědné ČČS byly veřejnosti i Husově fakultě z úředních projevů vedení ČČS delší dobu známé. Pokud jde o habilitaci dra Urbana, vysvětluje P., že Husova fakulta postavila Ústřední radu bez předchozího uvědomení před hotovou věc, ač se habilitoval pro církev čsl. Důraz na mravný život a po-

řádek v bohoslovecké koleji není tyranii, a samostatně organizovaná mládež, jsoucí ve stálém kontaktu s ústředím církve, je základem jejího zdravého vývoje do budoucnosti. P. vidí v jednotě a ucelenosti církve záruku jejího dalšího vzrůstu a nemá proto pochopení pro rozkladný individualismus jednotlivců, kteří by chtěli svůj osobní prospěch klásti nad zájem celku. S protestanty, kteří kladou křesťanský život nad theologickou uniformitu, se ČČS sblízuje. Pro libost Volné myšlenky a protináboženských pokrokářů nebyla založena. S nekřesťanským pohrdáním Norbertem Čapkem, jež dal H. najevo způsobem málo delikátním, nemáme důvodu souhlasit. P. zastal se také církevního tisku ČČS, který hledá pohnutky kritiků své církve, jako předpoklad dalšího vyjasnění hledisek.

Podle mého názoru základní ráz kritiky Hromádkovy o administrativě ČČS byl určen vcítěním se do rozpoložení několika jednotlivců, kteří měli osobní důvody k nespokojenosti s vedením ČČS. To je lidsky pochopitelné, ale nedává mu dostatečnou legitimaci k veřejné kritice a závažným soudům definitivní povahy, otiskovaným dokonce v listě korporace, která do nedávna měla zvláštního sekretáře pro mezicírkevní spolupráci nekatolických církví v Československu.

H. napíše: „Od smrti dra Farského (1927) církev měla co dělat s těžkostmi hospodářskými, organizačními a kázeňskými.“ (Kř. revue, roč. V., str. 197.) To je typický příklad nespravedlivého soudu o správě ČČS, jíž ovšem nenastaly zmíněné těžkosti teprve smrtí patriarchy Farského. H. vysloví soud, aniž detailně analysoval, co od r. 1927 nový patriarcha právě pro hospodářskou, organizační a kázeňskou konsolidaci církve podnikl a nevolá sebe k odpovědnosti, koho svým šlehem bezpodstatně zasáhl. Takových příkladů by bylo možno uvést více. Uvedu aspoň tři.

H. činí Ústřední radu odpovědnou za neloyální přerušení kontaktu s Husovou fakultou ve věci vzdělání duchovenského dorostu čsl. církve, jež nastalo náhlým zřízením Vysoké školy bohoslovecké ČČS. K tomu je třeba vděčně připomenouti, že Husova fakulta projevila dobrou vůli, sloužití též potřebám československých studentů bohosloví a byla ochotna provisorium jejich studia prodloužit. Nebylo její vinou, že nemohla vyhověti jako konfesijní fakulta církve jiné všem potřebám čsl. církve a že se vzrůstem čsl. církve a vyjasněním její náboženské orientace se tyto odlišné potřeby množily. Husova fakulta stala se přirozeným střediskem bohovědné práce pro ideové pracovníky československé církve evangelické, zatím co ČČS obdobné učiliště scházelo. ČČS v posledních letech několikrát prohlásila, že pokládá zřízení samostatné bohoslovecké fakulty za svůj nejdůležitější požadavek a že otevře soukromou školu bohovědnou, nebude-li jí státem vyhověno. ČČS hleděla získati na Husově fakultě záro-

dek vlastní vysoké školy a když se to nepodařilo pro finanční situaci státu, rozhodla se Ústřední rada otevřít vlastní bohovědné učiliště. Husově fakultě bylo toto rozhodnutí ihned sděleno ve vši formě, jakmile v té věci padlo poslední slovo. ČČS po svém učilišti toužila, vše k rozchodu směřovalo, nemá tedy smyslu mluvit o nedostatku loyality u ČČS. — H. vytyká zcela ilusorně letošní redakci Rozsevače tuhou kontrolu ústředí. Zasedal jsem v jeho redakčním kruhu a pokládal jsem se prostě za spolupracovníka redaktorova. Necítil jsem, že by se na redakci činil jakýkoliv nátlak. — Vybíraje si několik ilustrací tendenční informovanosti dra Hromádky, chci se ještě zmínit o křivdě, jíž se dopustil svým úsilím o mravní popravu Spisarovu. Myslím, že je mou povinností říci o tom několik slov, poněvadž jsem se stýkal se Spisarem v době, kdy se rozhodoval pro styl závěrečného působení v ČČS. Věc byla prostší a motivy průzračnější, než H. předpokládá. „Osobní tyranie“ je totiž, bohudik, v ČČS tak umírněná, že od Spisara nikdo nežádal, aby zrazoval své přátele nebo aby přísahal na správnost všech opatření církevní administrativy. Vedoucí lidé v ČČS chtěli prostě dát Spisarovi možnost, aby spolupůsobil, jak nejlépe dovede při výchovném procesu, v němž postupuje přerod československých věřících od katolické mentality v údy svobodné církve Kristovy podle směrnic Učení náboženství křesťanského, na němž S. pracoval a jež před církevním sněmem obhajoval. Lituji, že za těmito křesťansky bezúhonnými motivy Spisarovy smířlivosti našel H. pohnutky prorady na přátelské loyality, jež ho byly vzdáleny.

Podle Hromádkova psaní soudě, nemá valného respektu k t. zv. oposici v ČČS. Píše o slabosti oposice, aniž by přesněji zkoumal, v čem tato slabost záleží. Doklad její slabosti nachází též v tom, že byla na sněmu r. 1931 bezmocná. Důvody jejího domnělého mlčení (jež ovšem neodpovídá skutečnosti) shledává H. spíše v okolnostech, svědčících v neprospěch ČČS a jejího vedení, než oposice samotné. Nedovedl prostě býti práv faktu, že při demokratickém hlasování na církevním sněmu se dostalo církevnímu vedení plně satisfakce, podobně jako na jiných směrotátných shromážděních, zastupujících pravoplatně ČČS.

Kladná práce v ČČS. Má-li H. tolik námitek, kritických výhrad a pochybostí o církvi čsl. a jejím vedení, je zajímavo zjištění, zda uznává vůbec nějakou kladnou činnost v ČČS. Dobré slovo o ČČS je při ostatní kritičnosti ovšem u Hromádky vzácné. Unikne mu zřídka kdy ve formě přívlastku, nebo stručně charakteristiky vnějškových pokroků u ČČS. H. konstatuje, že ČČS je církev velká, rozsáhlá, pozoruhodná, připouští, že má dobrou organisaci a vnitřně se konsoliduje. Neváhá připomenout, že se sociologicky upevňuje a že vzrostla v největší nekatolickou církev ve státě. To je též vše, co dovedl o církvi pozitivního napsati, ač pravděpodobně podle něho ani na těchto vnějších proje-

vech organizační vyspělosti nemá vedení církve žádného podílu. Zdálo by se ve stínu Hromádkovy temnokresby, že CČS nějak narostla sama od sebe a zatím ve zmatcích vegetuje, nevědouc proč.

III.

Zaslepenost nebo společný křesťanský program? Kritika Hromádkových kritik.

Patriarcha Procházka v závěru své odpovědi prof. Hromádkovi vyjádřil námitky proti rázu jeho kritiky takto: „Odsoudil nás, snad z neznalosti, snad z lehkomyšlné neinformovanosti, snad z nesprávné informovanosti, i po stránce administrativního vedení CČS, neproniknuv svým kritickým duchem ani k důvodům vzniku CČS, ani k okolnostem, s nimiž musí každý nově se tvořící útvar zápasiti.“ („V boji za pravdu“, str. 99.)

Dále vytyká P., že H. užil jednostranných a zkreslujících informací od žalobců z řad CČS jako materiálu k odsudku vedení CČS, že nemluvil s nikým z vedení, aby si získal informace o důležitých podrobnostech a slyšel před odsudkem též žalovanou stranu, že zavedl do boje proti CČS osoby místo věci — a tím že dostaly jeho stati o CČS známku jednostranné zaujatosti, místo aby byly kritikou nestrannou a spravedlivou.

Necháváje stranou doklad o Hromádkově osobní nedůtklivosti, kterou osvědčil ve výpadu proti Spisarovi pro připomínky téhož o sporu Hromádka contra Linhart (viz Kř. revue, roč. VI., str. 72), shrnu své námitky proti metodě Hromádkova kriticizmu do těchto thesí:

1. Hromádkovi schází na mnoha místech jeho kritik patřičná znalost skutečných dat a faktů a proto své soudy o CČS improvise, místo aby je odpozorovával. Navštívil sice několik velkých shromáždění církevních, ale podrobnější znalostí vnitřního života CČS se mu nedostává.

2. Ochotné naslouchání jednostranným informacím, jež odpovídají jeho apriorně zamítavému nebo skeptickému stanovisku k duchovní funkci CČS, maří předem možnost, opatřit si předpoklady objektivních závěrů. Proto jeho kritika není též vnitřně zcelená, nýbrž působí dojmem nesoustředěného glosaria chvilkových zážitků a uchopených sdělení.

3. Tendence jeho kritických statí je rozpolcena vnitřním sporem: H. chce CČS prospět a umocnit její duchovní živoucnost, což odpovídá jeho aspiracím křesťansky irenickým. Ale současně napadá církev a její představitele výtkami, jež doslovně vzaty, možnost užší spolupráce s ním a jeho kruhem úplně vylučují.

4. H. se schovává v některých závažných obviněních za anonymní informátory, místo aby přímo, osobně převzal ručení za učiněná tvrzení.

Záleží na prof. Hromádkovi, chce-li příště v této metodě pokračovat při svých posudcích o ČČS nebo chce-li voliti raději cestu úplnější informace a opatrnějšího soudu. Společné věci by prospěl jen v případě druhém.

K čemu sloužila diskuse s prof. Hromádkou?

Je známou skutečností, že příkrý odsudek zatvrzuje srdce. Není pochyby, že H. smýšlí nepříznivě a zaujatě o ČČS a jejím vedení a ovšem nelze se divit, že v čl. církvi veřejné mínění silně pochybuje o objektivnosti, o smyslu pro nadosobní spravedlnost a sympatickém citění prof. H. ve vztahu k ČČS. Mohu však na základě zdůvodněného osobního přesvědčení projeviti svůj názor, že H. nesledoval svými kritikami účel, škoditi čl. církvi a nepochybují, ze svými články chtěl ČČS pomoci k vyšší duchovní úrovni. Při tom se dal ovšem unésti k vyslovení soudů, dohadů a námětů, z nichž mnohé jsou založeny na omylu, unáhlení nebo jednostranné, skutečnost zkreslující informaci. Nescházejí ani momenty, v nichž H. podlehl hněvivému rozhořčení, jež se ovšem i v tomto případě ukázalo špatným rádcem.

V jedné věci je však hlas Hromádkův pro nás mementem, nad nímž se musíme zamysleti se vsí opravdovostí a v pokoře svých duší. Vybízí nás k pokání, k návratu ke službě vůli boží a podřízenosti příkazům evangelia Kristova. Hromádka nás napomíná, abychom při všem úsilí o nový typ církevní nezapomněli na pravé poslání církve, jež záleží v šíření boží vlády nad světem. Má-li se státi mezi námi skutkem svatá vůle boží, zbývá nám skutečně mnoho vykonat pro obrození jednotlivců duchem Ježíše Krista a pro překonávání protivenství světa ve znamení lásky, v Bohu zakotvené. K tomu chtěl H. svým soudem nad církví čl. nám pomoci, ale především sám sobě ublížil, že nepřišel se svým poselstvím jako učedník Ježíše Krista. H. nás vyzývá k poznání křesťanských úkolů a připomíná tíhu odpovědného ručení, jež na sebe vzali členové nové církve. Poselství samo je výzvou služebníka božího, ale pro zvěstování poselství užil H. řeči příliš hašteřivé, než aby z něho souzněly lidsky vyrovnané tóny hlasu prorokova.

Církev čl. potřebuje živého duchovního programu — to je správná devisa v Hromádkových projevech o ČČS. Tento duchovní program v souhlase se základními principy evangelia Kristova chceme budovati, prožívatí a uskutečňovati, aby církev čl. prokázala, že je církví Kristovou, aby duše jejich příslušníků našla v Bohu své ohnisko a aby jim byla něco platná na pouti úskalími života. Situace pro křesťanský program není dnes snadná a zvěst evangelia není přijímána jako samozřejmost. Cítíme i v čl. církvi, že církve křesťanské budou odumírajícími větvemi na stromě křesťanství, nebudou-li obživeny touhou po vzájemném porozumění a práním po součinnosti, plynoucím ze vzájem-

né a nepředstírané úcty. Také ČČS si bude stále více uvědomovat svou povolanost k duchovním a mravním zápasům přítomnosti a už dnes sílí v ní vědomí odpovědnosti za to, že je největší nekatolickou církví ve státě. ČČS nedá se na cestu humanistických eksperimentování s náboženstvím a bude stavěna i dále na víře ve věčnou platnost základních pravd božího zjevení v Ježíši Kristu. —

Prof. Hromádka není obskurantní zpátečník v teologii, nýbrž významný a moderní filosofickou kritikou vyzbrojený theologický myslitel. Může se sice mýlit a propadnout zaujatosti, věřím však, že ne na trvalo, zvláště, bude-li jeho očekávání o tvůrčivých duchovních schopnostech ČČS překonáno na základě naší společné křesťanské rozhodnosti. Záleží na nás samotných, zda v naší církvi vykvetou semena čínorodé víry, nebo zda se rozmohou v našem církevním organismu zárodky malátnosti a úpadkové lhostejnosti k božím věcem.

Nejlepším zakončením diskuse s prof. Hromádkou bude, přinutíme-li jej kvalitou své nábožensko-mravní práce, aby s ČČS počítal a musel ji respektovat. Prof. Hromádka je vedoucí osobností československého protestantismu a základním tónem jeho bytosti je touha po všekřesťanské jednotě. Jak bychom si jinak vysvětlili jeho vlivné postavení ve Federaci evangelických církví, v YMCA a ve hnutí ekumenickém? Pochybuji, že by ještě dnes H. věřil v možnost užší spolupráce mezi katolíky a protestanty v našem státě. Zato poměry, podle mého názoru, dozrají k tomu, aby úzce na konkrétních úkolech spolupracovali evangelíci s ČČS. Dnes máme mezi sebou difference, dobře se neznáme a nerozumíme si. Přesto v budoucí užší součinnosti věřím. V intelektuální součinnosti ČČS s Husovou fakultou, v ekumenickou součinnost na poli věrouky, křesťanské praxe a mezinárodního přátelství s evangelickými církvemi a ve spolupráci k dosažení *soustavné výchovy mládeže* v charakterově pevné individuality s YMCA.

Tendence k duchovnímu sblížení mezi křesťanskými církvemi se neobrátí od hranic naší republiky. Vyslovuji naději, že prof. Hromádka se jí nepostaví do cesty. F. M. Hník.

Otto Růžička

DURKHEIM VE VĚDĚ A NÁBOŽENSTVÍ.

Teprve v polovině 19. století vstoupilo náboženství v obor vědeckého zkoumání, když byla proražena hradba, jež činila z náboženství věc, stojící mimo dosah lidského empirického zkoumání. Zájem vědců přihlížel hned s počátku nejvíce k historii náboženství; byly zkoumány vztahy mezi jednotlivými náboženskými formami.